

AFYONKARAHİSAR HALK TAKVİMİNİN SICAKLIK VERİLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

M. Ali ÖZDEMİR*
Okan BOZYURT**

ÖZET

Halk takvimi, ülkemizin her yerinde kullanılmakta ve iklim özelliklerine bağlı olarak bölgelere göre bir takım farklılıklar göstermektedir. Hemen hemen aynı iklim koşullarına sahip bölgelerde yöresel isimlendirmeler yapılmaktadır. Halk takvimleri oluştuğu doğal ve kültürel ortamın ürünüdürler. Genellikle doğa olaylarına bağlıdır. Bazen de dinsel törenler, toplumlar arası ilişkiler, bir yenilik, derin iz bırakan bir olay halk takvimine yansımaktadır.

Ülkemizde kullanılan halk takviminin en dikkat çekici özelliği, batıdan doğuya doğru gidildikçe sayılı gün ve dönemlerin tarihlerinde bir takım farklılıklar olmasıdır. Örneğin; batıdaki illerimizde halk takviminde yer alan sayılı gün ve dönemler normal tarihinden 2-3 gün önce etkili olurken, doğuya doğru gidildikçe bu sayılı gün ve dönemler normal tarihinden 2-3 gün geç olabilmektedir. Bunun sebebi ise ilk olarak hava kütlelerinin batıya uğrayıp daha sonra doğuya doğru hareket etmesi ile ilgilidir. Halk takviminin, Afyon ilinin coğrafi konumu sebebiyle 1-2 gün önce başladığı görülmektedir. Afyon halk takviminde bir yıllık döngülere bakıldığında sıcak dönemi karşılayan soğuk dönemler olmak üzere belirgin bir simetrik yapı vardır. Dairesel grafikte, en sıcak ve en soğuk dönemin, mevsimsiz sıcakların ve soğukların tam karşı karşıya gelmesi halk takviminde

* Doç. Dr., AKÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, aozdemir@aku.edu.tr

** Arş. Grv., AKÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, obozyurt@aku.edu.tr

dikkat çekicidir. Afyonkarahisar'da doğal mevsimler ve alt doğal mevsimler belirlenmiş olup farklı dönemlerde ve farklı derecelerde etkili olan 10 doğal mevsim yaşanmaktadır. Afyonkarahisar halk takvimi ile temel doğal mevsimler arasında genel bir uyum, alt doğal mevsimler ile arasında ise farklılık göze çarpmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Afyon, halk takvimi, fırtına, sayılı gün, sıcaklık

ABSTRACT

Folk calendar is used all over the Turkey. Because of the differences in climate, folk calendar changes according to different types of region. On the other hand, the names in regions which have some climatic conditions, also depends on environs. Folk calendars are products of natural and cultural environments. Generally, social relations, religious ceremonies and also the death of a respected person can construct folk calendar. But natural events are the main factor in terms of constructing folk calendar, especially.

One of the most interesting thing of the folk calendar which is used in our country, is that the memorable days and terms of folk calendar, which is used in cities located in the west of Turkey, occur earlier as 2 or 3 days in relation to the date of the memorable days and terms of folk calendar in cities which are located in the East of Turkey. Because, air masses go from west to East. For this reason, the memorable days and terms of folk calendar in Afyon which is located in the west of Turkey, occur earlier as 1 or 2 days in relation to east regions. Additionally, there is a clear symmetric form in folk calendar. This form is highly clear in the period of 6 months. Natural seasons and sub-natural seasons were determined in Afyonkarahisar and 10 natural seasons which are effective different period and different ratio, have been lived in Afyonkarahisar. Natural season and folk calendar are similar in base, but sub-natural seasons and folk calendar are different in details in Afyonkarahisar.

AFYONKARAHİSAR HALK TAKVİMİNİN SICAKLIK VERİLERİ İLE KARŞILAŞTIRILMASI

The Comporision of Folk Celendar with Temperatue Data of Afyonkarahisar

1. GİRİŞ

Halk takvimi, herhangi bir yöre insanının temelde kültürel miras olarak edindiği doğal olgularla, toplumsal kurumlar ve olgular arasındaki uzun süreli deneyimlere dayalı, dinsel, tarihsel, töresel, eğitsel, inançsal, hukuksal, tarımsal, siyasal ve ekonomik bağlar arasında ilişkilerin kurulduğu, yılın bütününe klimatolojik dönemler halinde sınıflandırılıp sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkiler ile birleştirilmesinin sonucudur. Halk takvimi dediğimiz yerel takvim, bilinen ve yaygınlık kazanmış takvimlerden daha farklı olarak yılı bölümlenmekte, ayları ve günleri başka bir biçimde adlandırmakta, kimi zaman birimlerine, kimi doğal olaylara iyi yada kötü özellikler yüklemektedir.

Tarımın temel geçim kaynağı olduğu toplumlarda çok önemlidir. Belirli gün ve sürelerde yapılan işler ve kutlamalar toplumları bir arada tutma, yaşatma ve geleceğe ait planlar kurmada oldukça önemlidir (Güner ve Şimşek, 1998).

Yaygın bir inanca, uzun süreli deneyim ve bilgi birikimine göre, halk takvimlerine uymamak, onun gösterdiği doğrultuda hareket etmemek bireyin büyük zararlara uğramasına neden olur. Halk takvimi genellikle doğa olaylarına bağlı olurken, bazen de dinsel törenler, diğer toplumlar arası ilişkiler, bir yenilik, saygın bir kişinin ölümü gibi olayların izini taşımaktadır.

Türkiye'de halk takvimi ile ilgili çalışmaların sayısı oldukça az olup Afyon ve çevresine ait halk takvimine ait bir çalışma yapılmamıştır. Erginer (1984) tarafından Ege bölgesi İçbatı Anadolu bölümünde yer alan Uşak yöresine ait bir çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmayı yapan kişi ise bir coğrafyacı değil halk bilimcidir. Coğrafyacı perspektifinde halk takvimi ile ilgili birkaç çalışma bulunmaktadır. Bunlardan biri Ertüre'nin (1977)

İstanbul'a ait bir çalışmasıdır. İstanbul meteorolojik verileriyle takvimlerdeki halk takvimine ait verileri istatistiksel yollarla karşılaştırmıştır. Coğrafyacılar içerisinde doğrudan bu konu ile ilgili ilk yapılan çalışmalardan biri de Güner ve Şimşek'in (1998), "İğdır'da Halk Takvimi ve Meteorolojisi" dir. Bu çalışmada İğdır yöresi halk takvimi bölümleri ve belirli gün ve dönemlerde gerçekleştirilen etkinlikler üzerinde durulmaktadır. Diğer bir çalışma ise Koç ve Keskin'in (2001), "Uzunköprü'de Halk Takvimi ve Sıcaklık İlişkisi" adlı çalışmasıdır. Bu çalışmada da adından anlaşılacağı üzere Uzunköprü'nün halk takvimi verileri iklim elemanlarından sıcaklık verileriyle istatistiksel metotlarla karşılaştırılmıştır. Bu çalışmada, önce genel bilgiler verilmiş, sonra da Afyon halk takvimine ait veriler sıcaklık verileriyle istatistiksel metotlarla değerlendirilmiştir.

Afyon ili, Ege Bölgesi, İçbatı Anadolu Bölümü sınırları içerisinde yer almaktadır(Şekil 1). Burası İç batı Anadolu'nun, doğuya doğru en fazla ilerlediği ve İç Anadolu benzerliğinin en belirli olduğu yöredir (Darkot ve Tuncel, 1995:57). Afyon, Batı Toroslar'ın güneydoğudan gelip sert bir dirsek çizdikten sonra tekrar güneye doğru yöneldiği kısımdadır (Ardos,1978:24).

Şekil 1: Afyonkarahisar ili lokasyon haritası

Afyon, dünya üzerinde 38° 45' kuzey enlemi ile 30° 32' doğu boylamının birleştiği yerdedir. Deniz seviyesinden 1021 m yüksekliktedir. İlin toplam yüzölçümü 14.295 km² olup, ülkemiz topraklarının % 1,8 dir. Merkez nüfusu 2000 yılında yapılan sayıma göre 131.260 olup, toplam nüfusu ise 846.420'dir. İl arazisinin % 47,5'ini dağlar, % 32,6'sını platolar, %19,9'unu ovalar oluşturur.

Afyonkarahisar, Ege bölgesinde yer almasına rağmen iklimi Akdeniz iklimine benzemez ve yükseklik ve denizden uzaklık sebebiyle "Karasal Geçiş Tipi" iklim özelliği gösterir. Kışları soğuk ve kar yağışlı, yazları sıcak ve kuraktır. Mevsimsel olarak kış dönemi çok nemli, ilkbahar nemli- yarı nemli, yaz mevsimi tam kurak ve sonbahar yarı kurak- yarı nemli iklim koşullarına sahiptir.

2. MATERYAL ve METOT

Bu araştırmada kullanılan veriler; sözel ve sayısal veriler olarak 2'ye ayrılabilir.

Sözel veriler, takvimlerde yer alan, bir yıl içindeki sayılı gün ve dönemler (halk takvimi açısından) ile daha ziyade kökeni kırsal kesime dayanan yaşça büyük kimselerle yapılan görüşmelerden elde edilmiştir.

Sayısal veriler, Afyon ili meteoroloji istasyonuna ait 1975-2005 yılları arasındaki son 30 yıllık günlük ortalama sıcaklık verilerinden faydalanılmıştır. Bu araştırmada son 30 yıllık günlük ortalama sıcaklık verilerinin ortalaması alınarak tablolar ve grafikler hazırlanmıştır. Yağış verilerine de başvurulmuş, fakat alınan sonuçlarda halk takvimi ile yağış verileri arasında açık bir uyum olmadığı tespit edilmiştir.

3. HALK TAKVİMİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

Halk takvimi; uzun süreli deneyimlere dayalı olup dinsel, tarihsel, törensel, eğitsel, hukuksal, tarımsal, ekonomik bağın anımsama ve anımsatma görevini üstlenmiş olan zaman-hayat ikilisinin sistemli bir dizgesidir (Erginer 1984).

Halk takviminde, miladi takvimlerden ayrı bir biçimde yıl bölümleri, günleri adlandırılır. Yaygın inanışlara göre, halk takvimlerinde yılı oluşturan mevsimlerde, aylarda haftalarda, günlerde, gecelerde, gündüzlerde hatta vakitlerde kaçınmayı uyulmayı, şu yada bu biçimde davranmayı gerektiren güçler vardır.

Halk takvimlerinin oluşumunda en önemli faktör coğrafyadır. Coğrafi etkenler, yaşanan ortamda bulunan dağlar, nehirler, vadiler, bitki örtüsü ve bu ortamın yerli yada göçer canlıları, kısacası coğrafyası halk takviminin oluşumunda etkilidir. Bu kapsamda halk takviminde etkili olan ana faktörleri açıklayabiliriz.

İklim koşulları-mevsimler: Ülkemizde halk takvimlerinde iklim koşulları ve mevsimlerin takvime yansıtışı ile ilgili sayısız örnek vardır. Örneğin; zemheri, hamsin, erbain, eyyam-ı bahur, cemreler, mart dokuzu, leylek kışı, oğlak kışı, kocakarı soğukları, hidrellez, ekim zamanı, hasat zamanı, bağbozumu gibi.

Öte yandan bu sayılı günler arasında don olayları önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki kasım günleri olarak adlandırılan, yılın soğuk dönemlerini içine aldığı kabul edilen 179-180 günlük devre aynı zamanda don olaylarının etkin olduğu dönemlerdir. Afyon örneğinde ilk donların başlama tarihleri genel olarak 8-9 kasım tarihleridir. Bu da kasım günlerinin başlangıcına denk gelmektedir. Yine aynı şekilde don olayının sona erme tarihi nisan sonu mayıs başlarıdır. Bu tarihler hemen hemen Hızır günlerinin başlangıcı olan 6 mayıs tarihiyle aşağı yukarı bir uyum göstermektedir.

Doğal etkenler: Halk takvimlerinde çok sayıda insan ve hayvan ölümlerine neden olan salgın hastalıkların, su baskınlarının, kuraklıkların, halkın hafızasında yer eden Erzincan ve Gediz depremlerinin yansımaları bulunmaktadır.

Göksel olaylar: Ay'ın görünen şekilleri, kimi yıldızlar, yıldız kümeleri, yıldız kaymaları, yerel takvimlerin oluşumunda etkili olmuşlardır.

Kutup yıldızı, Ülker yıldızı, ay ve güneş tutulmalarıyla ilgili ülkemizde kimi inanç ve uygulamalar vardır.

Dinsel etkenler: İslam öncesi şaman inançları, Ülkemizde İslâmi temellere dayalı olarak kutlanan çeşitli kandiller, kutsal aylar, hac ve hayırla ilgili noktalar, dinsel bayramlar, Hıristiyan ve Yahudi toplumlarından geçme inanç ve adetler halk takvimimizin oluşumundaki dinsel etkenlere örnek oluştururlar.

Ekonomik etkenler: Ekonomik faaliyetler bunlarla ilgili olgular ve inançlar sistemi halk takvimlerinin iskeletini kurarlar. Döl tokumu- mart, çift ayı- nisan, göç ayı-mayıs, kiraz ayı-haziran gibi isimlendirmeler bu konuya örnek gösterilebilir.

Toplumsal olaylar: Savaşlar, inkılaplar, yönetim tarzı, galibiyetler ve yenilgiler, göçler gibi toplumsal olaylar halk takvimine yansır.

Önce, ülkemizde kullanılan halk takvimindeki sayılı gün ve dönemler ve bunlar içinde Afyon'a ait örnekleri açıklamaya çalışacağız.

4. AFYONKARAHİSAR HALK TAKVİMİ VE ÖZELLİKLERİ

Halk takvimi, soğuk dönemi karakterize eden Kasım Günleri (soğuk mevsim) ile sıcak dönemi karakterize eden Hızır Günleri (sıcak mevsim) olarak 2 ana kısımda incelenmektedir.

4.1 KASIM GÜNLERİ (SOĞUK MEVSİM)

Kasım günleri yılın soğuk dönemini içine aldığı kabul edilen 8 kasım ile 6 mayıs arasındaki dönemi kapsayan 179 gün süren, şubat ayının 29 gün olduğu artık yıllarda ise 180 gün süren bir periyottur. Aşağıda kasım günlerinin içinde yer alan sayılı gün ve dönemler kronolojik sıraya göre belirtilmiş olup bu dönemlerin halk takvimi açısından önemine değinilmiştir.

a. Pastırma yazı (mevsimsiz sıcaklar): Yukarıda kasım günlerinin yılın soğuk dönemini içine aldığı belirtilmiştir. Fakat kasım günlerinin başlamasından kısa bir süre sonra sıcaklıklar mevsim normallerinin üzerine yükselir ve bu döneme pastırma yazı adı verilir. Takvimlerde bu dönem

genel olarak 12-26 kasım tarihleri arası kabul edilmiştir. Bu sıcaklar ticari yönden çok önemlidir. Çünkü bu sıcaklarda pastırmalar dışarıda kurutulmaya bırakılır. Afyonkarahisar’da halk arasında pastırma yazı ile ilgili “Bastırma sıcakları pastırmadan yağ damlatır” sözü ile bu sıcakların etkili olduğu gözler önüne sermektedir.

b. Ülker dönümü fırtınası: 30 kasım tarihinde görülür. Ülker takımyıldızının kuzey yarım kürede ufuk çizgisinin altına düştüğü dönemde hava şartlarının değişmesiyle isimlendirilen sayılı bir gündür.

c. Karakış fırtınası: Takvimlerde genel olarak bu dönem 10 aralık tarihinde belirtilmesine rağmen uzun yıllık gözlemlere göre bazı yıllarda 8-9 aralık bazı yıllarda ise bir iki gün gecikme ile 11-12 aralıkta görülmektedir. Bu dönem kış şartlarının iyiden iyiye hissedilmeye başladığı, sert kışların başladığı bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

d. Zemheri (erbain): Zemheri 22 aralık ile 30 ocak arasında 40 günlük dönemi kapsamına karşın Afyonkarahisar’da zemheri 45 gün olarak kabul edilmektedir. Takvim yapraklarında Erbain 40 gün anlamına gelmektedir. Kışın en sert soğuklarının karlarının fırtınaların olduğu polar cephelerin tam anlamıyla aşağı enlemlere inerek kendini hissettirdiği dönemdir. Zemheri; zehir zemberek deyiminden gelmektedir. Zemheri’nin içerisinde Gündönümü Fırtınası, Zemheri Fırtınası ve Ayandon Fırtınası görülür.

e. Gün dönümü fırtınası: 27 aralık tarihinde görülür. Günlerin uzamaya başlamasıyla meydana gelen fırtınadır. Kuzeyden gelen kuvvetli soğuk cephe yurdumuzu etkilemeye başlar. Ağır kış şartları kendini iyice göstermeye başlar.

d. Zemheri fırtınası: Zemherinin 20. günü meydana gelen bir fırtınadır. Takvimlerde bu tarih 10 ocak olarak belirtilmiştir.

g. Ayandon fırtınası: 28 ocak tarihinde görülür. Ayandon kelimesi ayan beyan kelimesinden türemiştir. Adından da anlaşılacağı üzere bu fırtına

ile don olayı oluşur. Kış şartlarının en yoğun olarak hissedildiği dönemdir. Yıllık sıcaklık ortalamasının en düşük olduğu dönemdir.

h. Hamsin: 31 ocak ile 21 mart arasındaki 50 günlük dönemi kapsayan kış mevsiminin ikinci dönemini karakterize eden bir evredir. Fakat zemheride olduğu gibi Afyonkarahisar halkı hamsini de 45 günlük ikinci bir soğuk devre olarak kabul etmektedir. Bu evrede sıcaklıklar zemherideki kadar düşük değildir. Bunun nedeni güneş ışınlarının giderek dik gelmeye ve yerin güneş ışınlarını depo etmeye başlamasıdır. Çok azda olsa ısınma belirtileri göstermeye başlıyor ve bu durum atmosfere yansiyarak kış şartlarının zemheriye göre daha yumuşak bir şekilde geçmesine neden olmaktadır. Bu durumu Afyon halk deyimleri net olarak anlatmaktadır. Hamsin Zemheri'ye dermiş ki; "sendeki kudret bende olsa kaynayan aşı dondururum". Zemheride Hamsin'e dönüp "sen benden kemsin (kötüsün) dermiş." Bu sözlerden hamsinin zaman zaman zemheriden daha soğuk geçtiği anlaşılmaktadır. Hamsin'in içerisinde cemreler düşer ve kocakarı soğukları görülür.

I. cemre: kasım günlerinin (soğuk günlerin) 105. günü yani 20 şubat günü havaya düştüğü kabul edilir. Gerçekte düşen bir şey yoktur. Burada sırasıyla havanın, suyun ve toprağın ısınması ifade edilmektedir. Afyon'da halk arasında şöyle bir inanış vardır; "kasım yüz, önü düz". Bu söz havaların kasım günlerinin yüzüncü gününden sonra yumuşamaya başladığının bir işareti olarak kabul edilebilir. Kasım günlerinin 100. günü şubat ayının 15'ine denk gelmektedir. Yani Şubatın 15 inden sonra havalar yavaş yavaş ısınma belirtileri göstermektedir buna halk cemre adını vermiştir. Aslında burada ağustos ayında yaşananın tam tersi bir durum olarak şubat ayının ilk 15'i kış, son 15' i yaz denilebilir.

2. cemre: Kasım günlerinin 112. günü yani 27 şubat günü suya düştüğü kabul edilir.

3. cemre: Kasım günlerinin 120. günü yani 5-6 mart günü toprağa düştüğü kabul edilir.

Cemre, Arapça bir kelime olup “ateş halinde kömür” manasındadır. şubat ayında yavaş yavaş artan hava sıcaklığının sebebi olarak bilinen hayali bir olaydır. Cemreler evrelerini tamamladıktan sonra kış mevsiminin sona erdiği baharın başladığı varsayılır. Bu tarihten sonra kalıcı soğuklar olmaz ancak vejetasyon devresindeki keskin sıcaklık oynamaları büyük tarımsal zararlara neden olmaktadır. Leylekler 1. Cemreden başlayıp 3. Cemreye kadar muhakkak gelir. Leyleklerin gelişini anlatan Afyon halkında şu deyimler vardır; 105’e varmam 120’ye kalmam. Yani Kasımın 105’i şubat ayının 20’si olmaktadır leylekler bu tarihte gelmezler ama kasım günlerinin 120. günü olan mart ayının 7. gününe kadar leylekler mutlaka gelmektedir.

k. Kocakarı soğukları (berdel-acuz): 11 mart ile 18 mart arasında görülen kış mevsiminden kalan son soğuk günlerdir. Kocakarı soğuklarının kökeni bir efsaneye dayanıyor: Vaktiyle geçimini 7 tane keçisinden sağlayan 70 ile 80 yaşlarında yaşlı bir kadın yaşarmış. Günün birinde mart ayının bu dönemlerinde, kuvvetli bir soğuk hava dalgası kadının 7 keçisinin birden ölümüne yol açmış bunun üzerine kadın çok mağdur olmuş ve halk bu kadına yardımlarda bulunmuş. Halk bu yaşlı kadının durumuna çok üzülünce bu soğuklara kocakarı soğukları denilmiştir.

l. Mart 1. dokuzu soğuğu ve fırtınası: 22 mart tarihinde görülen ani sıcaklık düşmeleriyle kendini belli eden sayılı bir gündür. Takvimlerde 22 mart tarihinde yer almasına rağmen mart dokuzu ismiyle anılmasının nedeni Rumi mart ayına göre hesap edilmesidir. Rumi mart ayının 9. günü miladi mart ayının 22. gününe denk gelmektedir. mart dokuzu 3 bölüm halinde halk takviminde yer almaktadır. 9 ar gün arayla 3 mart dokuzu vardır. Bu günlerde, leylek yumurtalarının belli bir kısmını donar, böylece sayıca fazla üremeleri engellenmiş olur. Afyon halkı arasında mart dokuzlarına leylek kışları da denmektedir. mart dokuzlarıyla ilgili bir diğer yaygın inanış ise bu 3 mart dokuzlarından bir tanesinin diğerlerine göre oldukça soğuk geçmesidir. Bununla ilgili olarak; “mart dokuzu, dokuzun dokuzu o da olmasa otuzu.” sözü bu durumu net olarak belirtmektedir. Diğer bir Afyon halkının mart ayı ile ilgili deyimini ise “mart martladı leylek

yumurtladı". Bu sözden mart ayının Leyleklerin üreme dönemleri olduğu anlaşılmaktadır.

m. Çaylak fırtınası: 26 mart tarihinde görülür. Çaylakların göçü zamanında meydana gelen fırtınadır.

n. Mart 2. dokuzu soğuğu ve fırtınası: 1 mart tarihinde görülen ikinci mart dokuzudur.

o. Mart 3. dokuzu soğuğu ve fırtınası: 9 nisan tarihinde görülen üçüncü mart dokuzudur.

ö. Avril'in 5'i soğuğu (camız kıran fırtınası): 18 nisan tarihinde görülür. Rumi takvime göre ise Avril(nisan) ayının 5'inde görülen soğuklardır. Tarlada işlerin yapılmaya başlandığı dönemde yaşanan ani soğukların toprağın işlenmesinde kullanılan öküzlerin ölümüne neden olabilecek kadar şiddetli olduğu düşüncesi yaygındır. Bu sebepten ahırdan hayvanlar çıkarılmaz. Bu soğukla ilgili Afyon halkı arasında söylenen bir deyiş vardır;

"Korkma hamsin kışından kork Avril'in beşinden, camızı ayırır eşinden." Iğdır'da mayıs ayı başında görülen kısa ve sert soğuklara "camızkıran soğuğu" denilmektedir (Güner ve Şimşek 1998). Afyon'da da camız yetiştiriciliği olduğundan bu deyim kullanılmaktadır.

p. Sitte-i sevir soğuğu (öküz soğuğu): 21 nisan ile 26 nisan tarihleri arasında görülür. Sitte Arapça 6, Sevir ise boğa demektir. Yani Sitte-i Sevir boğanın 6'sı anlamındadır. Güneşin boğa burcunda bulunduğu nisan ayında fırtınaları ile meşhur olan 6 gündür. Sitte-i Sevir'den sonra havalar iyice ısınır. Bu soğukların en önemli özelliği havaların bu dönemde kısa süreler dahilinde değişmesi bu da farklı özellikteki hava kütlelerinin geliş sıklığı ile ilgilidir. Bununla ilgili halk arasında söylenen deyiş;

"Sitte-i Sevir tandırı devirir,

Sitte-i Sevir her saati bir devir,

Sitte-i Sevir kapıları çevirir."

r. Çiçek fırtınası: 3 mayıs tarihinde görülür. Ağaçların çiçeklenmeye başladığı dönemde meydana gelen fırtınadır. Fırtınaya tutulan ağaçlar meyvesiz kalır. Bu fırtınanın en önemli özelliği ise yılın soğuk dönemlerini içine aldığı kabul edilen kasım günlerinin son sayılı fırtınası olma özelliğini taşımaktadır.

4.2.HIZIR GÜNLERİ (SICAK MEVSİM)

Yılın sıcak dönemlerini karakterize ettiği düşünülen her yıl 6 mayısta başlayıp 8 Kasım'a kadar sürdüğü düşünülen 186 günlük bir dönemdir. Afyonkarahisar'da Hızır günleri son derece renkli geçmektedir. Bunların başında Hıdırlık tepede yapılan uçurtma şenliği gelmektedir. Her yılın 6 mayıs günü Hıdırlık tepede uçurtma şenliği yapılarak çeşitli sanatçılar konserler vermekte halk mesire yerlerine akın ederek piknik yapmaktadır. Böylece Hızır günlerinin ilk günü olan 6 mayıs tarihinde yazın gelişi kutlanmaktadır. Sıcak mevsim, insanlar ve tarım üzerinde fazla etkili olmadığı için, ilgili adlandırmalar soğuk mevsime göre daha azdır. Bu dönemin içinde yer alan sayılı gün ve dönemler aşağıda yer almaktadır.

a. Mevsimsiz soğuklar: Bu sıcak dönemin başlamasının ardından kısa bir süre sonra hava sıcaklıklarında belirgin düşüşler gözlemlenmiş bu da takvim yapraklarında 12-28 mayıs arasında mevsimsiz soğuklar olarak yer almıştır. Afyon halkı bu soğukları hıdrellez soğukları olarak isimlendirmiştir.

b. Filiz kıran fırtınası: 16 mayıs tarihinde görülür. Ağaçlarda yeni oluşmuş filizleri kıran bir fırtınadır.

c. Ülker fırtınası: 25 mayıs tarihinde görülür. Bu fırtınada da yine diğer sayılı gün ve dönemlerde olduğu gibi simetrik yapı göze çarpmaktadır; 25 mayıs tarihinde Ülker takım yıldızı kuzey yarı kürenin gök kubbesinde yer almaya başlayarak 6 ay boyunca yani 30 kasım tarihine kadar olan süre içinde kuzey yarıkürenin gök kubbesinde görülmektedir. İşte her yıl 25 mayıs tarihlerine denk gelen ani sıcaklık düşmeleri ve yağışlı günlere denk

gelen bu döneme Ülker fırtınası denmiştir. Bu fırtınanın simetriği ise 30 kasım tarihinde yine Ülker fırtınası olarak isimlendirilmiştir.

d. Filiz koparan fırtınası: 3 haziran tarihinde görülür.

e. Ülker doğumu fırtınası: 10 haziran tarihinde görülür.

f. Gün dönümü fırtınası: 22 haziran tarihinde görülür. Günlerin kıalmaya başladığında meydana gelen fırtınadır.

g. Çark dönümü fırtınası: 11 temmuz tarihinde görülür.

h. Sam rüzgârları: 25 temmuz da başlayıp 24 ağustos'a kadar görülen sıcak ve kurutucu etki yapan rüzgarlardır. Basra alçak basınç merkezinin etki alanını Türkiye'ye kadar genişletmesiyle oluşur. Bu dönemde yer sıcaklığı iyice depolayarak yer yüzeyinin sıcaklığı maksimum noktalara çıkmıştır. Bu dönemden sonra gelen 1-7 ağustos arasındaki sıcak dönem ise sıcaklıkların maksimum noktalarda seyrettiği, çöl kökenli rüzgarların etkili olduğu bir dönem olarak karşımıza çıkmaktadır.

I. Eyyam-i bahür: 1 ağustos ile 7 ağustos arasında görülen yılın en sıcak ve en kurak dönemini oluşturur. Eyyam-ı Bahur Arapça en sıcak dönem demektir.

i. Sam rüzgârları sonu: 24 ağustos tarihinde Sam rüzgarları sona erdikten sonra hava yavaş yavaş soğumaya başlar. Halk arasında bununla ilgili söylenmiş bir deyiş vardır;

“ağustos'un onbeşi yaz, onbeşi kış.” ifadesi kullanılır. Gerçektende Ağustosun ortalarından sonra güneş ışınlarının giderek eğik açıyla gelmeye başlaması ve gündüz sürelerin giderek kıalmaya başlaması ile yer depoladığı güneş enerjisini geri vermeye başlayarak sıcaklıklar düşmeye başlar ve bu durum atmosfere yansır: Geceler serin, gündüzler sıcak geçer. Polar hava kütleleri ise etki alanlarını yavaş yavaş güneye doğru genişletmeye başlar. Buna karşılık Basra alçak basıncı ve Azor yüksek basıncı etki alanlarını daraltmaya başlar.

j. Mihr-i can fırtınası: 31 ağustos tarihinde görülür. Bu fırtınadan sonra leylekler gitmeye başlar. Afyon halkı bu fırtınaya “meyri can” adını vermiştir. “Meyri can” fırtınası sebzeleri dondurur ifadesi Afyon halk deyimi olarak kullanılmaktadır. Bu sözden Meyri can fırtınasının ne kadar etkili olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Afyon halkı meyri can fırtınasını 3 dönem olarak kabul etmektedir. Birinci meyri can ikinci meyri can ve üçüncü meyri can olmak üzere. Buna karşılık takvimler de sadece yılda bir defa bu fırtınadan bahsedilmekte o da takvim yapraklarında “Mihr-i Can” olarak geçmektedir.

k. Bildircin geçimi fırtınası: 6 eylül tarihinde görülür. Bu fırtına ile birlikte bildircinler göç etmeye başlar.

l. Çaylak fırtınası: 12 eylül tarihinde görülür.

m. Kestane karası fırtınası: 25 eylül tarihinde görülür. Sonbahar mevsimi bu fırtınayla başlar. Bu fırtınayla birlikte kestanelerin dikenleri açılır ve yere dökülür. Bu fırtınanın Afyonkarahisar şehir merkezinin çok yakınında yer alan Erkmen kasabasında ayrı bir önemi vardır. Çünkü bu kasabada kestane ağaçları yetişmektedir.

n. Turna geçimi fırtınası: 30 eylül tarihinde görülür.

o. Koç katımı fırtınası: 5 ekim tarihindedir.

ö. Meryem ana fırtınası: 15 ekim tarihinde görülür. Afyonkarahisar’da bu fırtına ile birlikte havalar iyiden iyiye soğumaya başlar, kaloriferler ve sobalar yakılır.

p. Balık fırtınası: 27 ekim tarihinde görülür. Kuzeyden bir soğuk hava dalgası gelir ve kış şartları kendini iyiden iyiye hissettirmeye başlar. Her yıl bu fırtına zamanında Afyonkarahisar ve çevresine genel olarak ilk kar yağar. Bu dönemde Karadeniz’in kuzeyinde bulunan balıklar suların soğumasıyla birlikte güneye doğru göç ederek Türkiye’nin Karadeniz kıyılarına gelir ve balıkçılık faaliyetleri hız kazanır. Bu nedenle bu fırtına balıkçılar için çok önemlidir.

r. Kuş Geçimi Fırtınası: 6 kasım tarihinde görülür. Bu fırtınadan sonra Afyonkarahisar'da ilk don olayları meydana gelmeye başlar ve kırağı olayları meydana gelir.

5. AFYON HALK TAKVİMİ VE SICAKLIK İLİŞKİSİ

Afyon il merkezine ait uzun yıllar günlük sıcaklık ortalaması ile takvimlerde yer alan halk takvimine ait veriler karşılaştırıldığından daha batıda yer alan Afyon'da kullanılan halk takvimi sayılı gün ve dönemleri, doğuya göre 1-2 gün önce başlamaktadır. Bu durum, batıdan gelen hava kütlelerinin hemen hemen ilk uğrak yeri olma özelliğindedir.

12 ayın sıcaklık grafiğine bakıldığında takvimlerde yer alan sayılı gün ve dönemler ile sıcaklık verilerinin genellikle uyum içinde olduğu görülmektedir. Tablo 1'e göre her ayın sıcaklık diyagramı ve halk takvimindeki önemli günler şöyledir.

Tablo 1: Afyon ili günlük ortalama sıcaklıklar (1975-2005)

	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Hazira	Temmu	Ağust	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık
1	2,5	1,0	2,7	9,2	12,4	16,3	21,2	22,1	20,4	15,3	8,8	4,0
2	1,6	0,5	3,7	9,0	12,8	16,0	21,3	22,5	20,1	14,0	8,6	3,7
3	1,5	0,2	4,1	9,1	12,8	16,7	21,8	22,0	20,2	14,3	9,1	3,6
4	0,3	-0,3	4,3	9,7	13,2	17,5	22,1	21,8	19,2	14,0	9,0	3,1
5	0,6	-0,1	3,5	10,3	13,8	17,3	22,1	22,3	19,0	14,6	8,8	2,8
6	0,7	1,1	2,6	10,8	14,0	17,7	22,0	22,3	18,4	14,7	8,3	3,2
7	1,2	1,1	3,4	10,4	13,6	18,1	21,9	22,7	17,9	14,7	7,9	3,5
8	0,5	0,6	3,9	9,3	13,5	18,4	21,6	23,0	17,5	14,6	7,6	4,1
9	-0,3	0,8	3,9	9,3	13,9	18,2	21,6	22,7	17,8	14,5	6,9	2,6
10	-0,1	1,2	4,3	9,9	14,3	18,5	21,4	22,3	18,3	13,8	6,0	1,8
11	0,3	1,6	3,7	10,7	14,8	19,0	21,8	22,2	18,1	14,1	5,7	2,1
12	0,6	3,0	3,5	10,5	14,7	19,5	22,0	22,6	18,0	13,8	5,4	2,0
13	0,3	3,0	4,1	10,5	14,6	19,6	22,4	22,2	18,1	13,3	5,5	0,9
14	-0,1	3,0	4,3	10,0	14,5	19,9	22,3	22,2	18,2	12,8	6,4	0,9
15	-0,3	2,1	4,9	9,9	14,8	19,0	22,8	21,9	18,6	13,1	6,9	1,4
16	-0,7	1,6	5,3	9,6	14,9	19,4	22,6	21,5	17,8	12,5	7,2	2,0
17	-0,7	1,9	5,4	10,0	15,0	20,1	22,0	21,6	17,6	12,2	7,0	1,6
18	-0,7	2,5	4,9	10,3	15,3	19,4	22,5	21,2	17,9	12,0	6,8	0,8

19	-0,5	1,7	5,1	9,7	15,8	19,1	22,3	21,4	17,6	12,3	6,5	0,5
20	-0,7	1,2	5,3	9,5	15,9	19,1	22,8	21,9	16,8	12,1	6,6	1,1
21	-0,8	0,6	6,0	9,4	16,1	19,9	23,3	21,6	17,1	12,1	5,6	1,0
22	-1,1	1,1	6,3	9,5	16,6	20,2	23,0	21,3	17,2	11,6	5,5	1,3
23	-2,0	1,5	5,6	10,2	16,1	20,5	22,2	21,2	17,3	11,3	5,4	1,3
24	-0,8	1,6	5,6	10,5	15,9	20,9	22,1	21,3	16,8	11,1	5,0	1,7
25	0,2	1,9	6,6	11,1	15,8	21,0	22,3	21,1	16,5	10,1	4,2	1,5
26	0,2	2,1	7,3	11,5	16,1	20,6	22,9	21,2	16,7	9,2	4,1	0,7
27	0,8	2,3	8,1	12,2	16,5	20,7	23,1	21,0	16,6	9,1	4,2	1,4
28	1,1	2,7	8,5	12,5	16,8	20,5	22,3	20,6	16,1	8,7	4,4	1,8
29	1,5	2,5	8,2	12,6	17,0	21,2	22,1	21,0	15,8	8,3	3,9	2,0
30	2,0		8,5	12,3	16,9	21,4	21,5	21,0	15,8	8,4	4,3	2,0
31	0,9		9,4		16,5		21,7	20,2		8,9		2,1

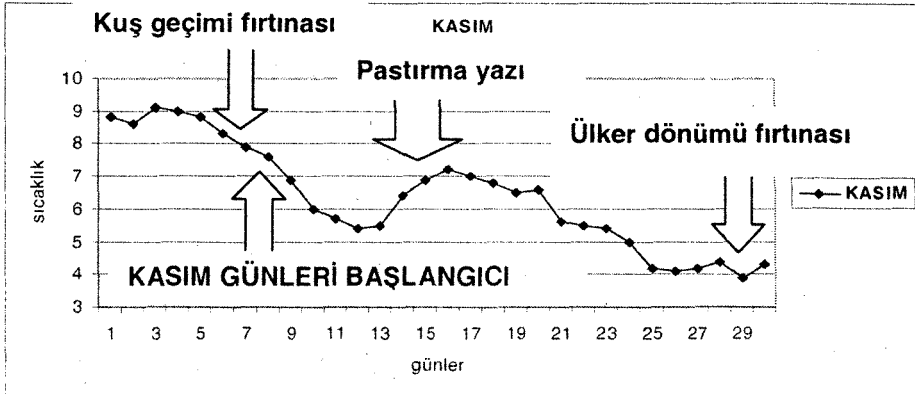
Kaynak: Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü

5.1. KASIM

Türkiye genelinde kış koşullarının yavaş yavaş hissedilmeye başladığı dönemdir. Bu ayda özellikle Azor yüksek basıncı giderek güney enlemlere doğru çekilmiş, Basra alçak basıncının etkisi azalmıştır. Özellikle ayın ortalarına doğru İzlanda alçak basıncının ve buna bağlı polar cepheler etki alanlarını giderek güney enlemlere kadar genişletmesiyle cephesel faaliyetler hız kazanmaktadır. Bu ayda, 6 kasım günü Hızır günlerinin son fırtınası olan Kuş geçimi fırtınası görülür. Bu fırtına olduğu zaman ortalama sıcaklıklar 7–8 °C'ye kadar düşer.

8 kasım tarihi kasım günlerinin başlangıcıdır. Bu tarihten itibaren sıcaklık grafiğine baktığımızda sıcaklık düşüşlerinin ivme kazandığı görülmektedir. 10–13 kasım tarihlerinde ortalama sıcaklık 5–6 °C'ye kadar düşmüştür (Şekil 2).

Şekil 2: Kasım ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

13 kasım'dan başlayıp 26 kasım'a kadar süren dönemde ise Pastırma yazı görülür ve hava sıcaklıkları normalin üstünde seyreder. Pastırma yazında ortalama sıcaklıklar 7-7,5 °C'ye kadar yükselmektedir.

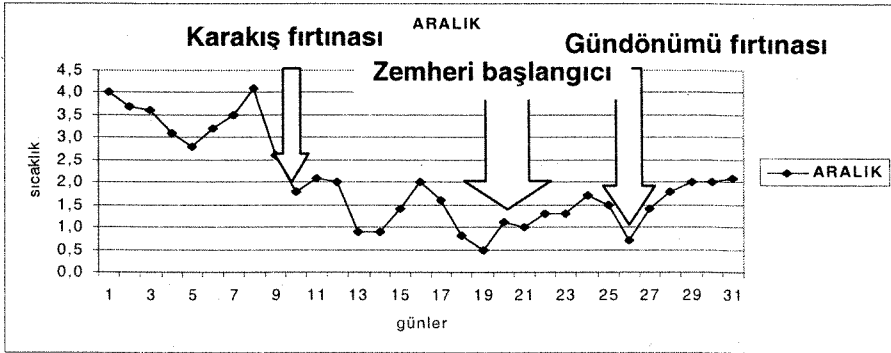
29-30 kasım tarihlerinde Ülker dönümü fırtınası ile birlikte sıcaklıklarda bir düşüş görülmekte bu da ortalama sıcaklıkların yaklaşık 4 °C'ye kadar düşmesine yol açmıştır.

5.2. ARALIK

Aralık ayı tüm Türkiye'de kış mevsiminin kendini iyice hissettirdiği bir aydır. 10 aralık'ta görülen karakış fırtınası ile birlikte ortalama sıcaklıklar 1,5-2 °C e düşer. Hava sıcaklıklarında keskin düşüşler görülmektedir.

22 aralık tarihinde ise 40 gün süren Zemheri başlar. Zemheri kışın en sert geçen devresidir. Zemheri başlangıcında ortalama sıcaklıklar 0,5 °C civarındadır. 27 aralık tarihinde Gündönümü fırtınası görülür. Ortalama sıcaklıklar 1,4 °C'ye kadar düşer (Şekil 3).

Şekil 3: Aralık ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

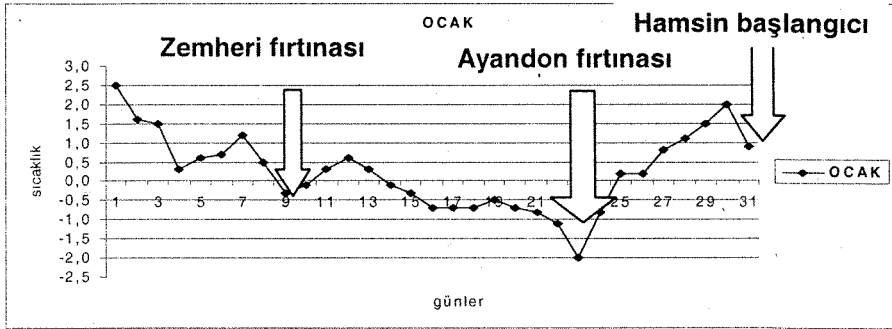
5.3. OCAK

Ocak ayına gelindiğinde uzun yıllar günlük sıcaklık ortalaması 2.5 °C iken 10 ocak tarihinde Zemheri'nin tam ortasında görülen Zemheri fırtınası ile ortalama sıcaklıklar -0,1 °C'ye kadar düşmektedir. Bu tarihten sonra sıcaklıklar genelde 0 °C altında seyretmektedir.

23 ocak tarihinde Ayandon fırtınası görülür. Ayandon fırtınası sıcaklıkların 0 °C'nin altında olduğunu donlu günlerin görüldüğünü ifade eder. Bu tarihte ortalama sıcaklıklar -2 °C'ye kadar düşmüştür. Bu tarihten sonra ortalama sıcaklıklarda hafif bir yükselme olup Hamsin başlangıcına kadar ortalama sıcaklıklar 2 °C'ye kadar yükselmiştir (Şekil 4).

31 ocak tarihinde Hamsin başlar. Hamsin 50 gün sürer. Bu devre kış şartlarının Zemheri'ye göre daha yumuşak geçtiği devredir.

Şekil 4: Ocak ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

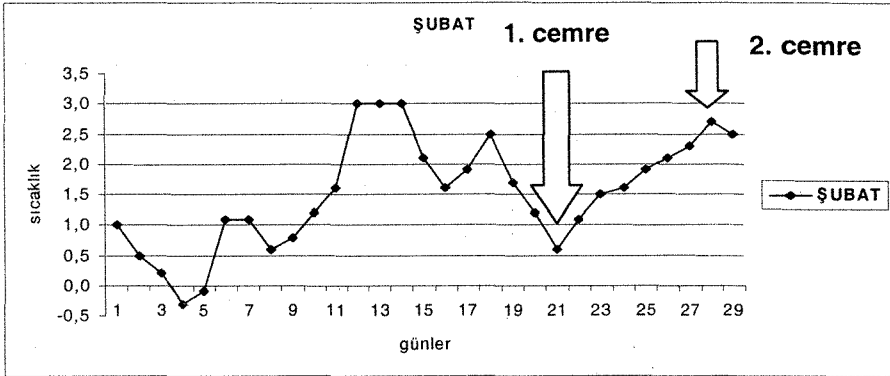
5.4. ŞUBAT

Afyon'da şubat ayı sıcaklık grafiği çok dalgalı bir görünüm arz etmektedir. Şubat ayı genel olarak gündüz sürelerinin belirgin şekilde uzaması ve güneş ışınlarının giderek daha dik düşmesi sonucunda özellikle ayın ortalarından itibaren yer yüzeyinin güneşten gelen enerjiyi depolamaya başladığı bir zaman dilimidir. Ortalama sıcaklıklar ayın 4'ünde -0.3 °C iken, ayın 12'siyle 15'i arasında ortalama sıcaklıklar 3 °C'ye kadar yükselmiştir.

20 şubat günü 1. Cemre havaya düşer. 20 şubat günü 1,2 °C olan sıcaklık bu tarihten sonra zaman zaman düşse de düzenli bir yükselme eğilimine girer.

27 şubat günü 2.Cemre suya düşer. 2.Cemre düştüğünde sıcaklıklar 2,3–2.7 °C kadar yükselmiştir (Şekil 5).

Şekil 5: Şubat ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

5.5. MART

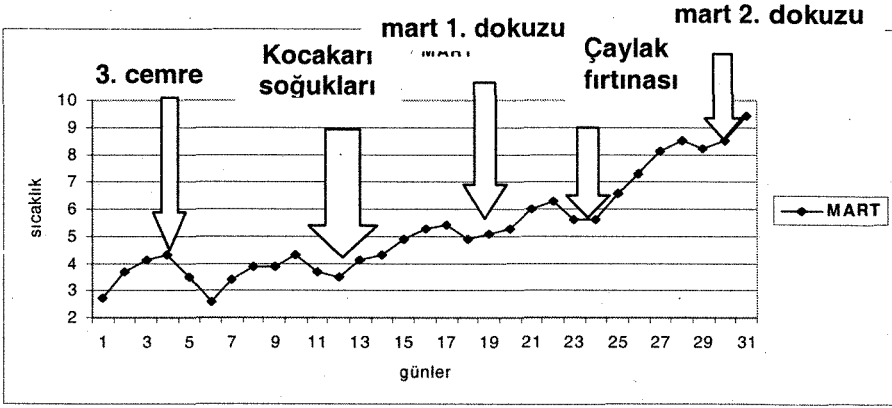
Mart ve nisan ayları Türkiye genelinde cephesel faaliyetlerin en fazla olduğu aylardır. Farklı karakterdeki hava kütleleri maritim ve polar hava kütleleri birbirlerini takip eden kısa süreli evreler halinde Türkiye'yi etkisi altına almaktadır. Bu durumun halk takvimine en güzel yansıması "mart kapıdan baktırır kazma kürek yaktırır" atasözüdür. Üçüncü cemrenin toprağa düştüğü gün olan 5-6 mart tarihinde ortalama hava sıcaklığı 2,6-3,4 °C'ye kadar yükselmiştir. Cemreler düştükten sonra artık kış mevsiminin sona erdiği varsayılır. Bu tarihten sonra hava sıcaklığı genel olarak yükselme eğilimindedir (Şekil 6).

Mart ayının 10'u ile 15'i arasında Kocakarı soğukları etkili olup ortalama sıcaklıklarda hafif bir düşme görülmektedir. Bu dönemde ortalama sıcaklıklar soğuk günlerde 3 °C'ye kadar düşmekle birlikte artış sürer ve 5°C'ye ulaşır.

- Kocakarı soğuklarından sonra hava sıcaklıkları yavaş yavaş yükselmiştir. 22 mart tarihinde mart 1.dokuzu yapmış ortalama sıcaklık 5-6.3 °C civarındadır.

23 mart tarihinde Çaylak fırtınası olmuştur. Ortalama sıcaklık 5,6 °C'dir. 31 mart tarihinde mart 2. dokuzu yapmıştır. Ortalama sıcaklık 8-9.4 °C'dir.

Şekil 6: Mart ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

Mart ayında hava sıcaklıkları genel bir yükselme eğilimindedir. Ama bu ayda görülen Kocakarı soğukları, mart dokuzları ve Çaylak fırtınası sırasında hava sıcaklıklarında hafif düşüşler olmaktadır.

5.6. NİSAN

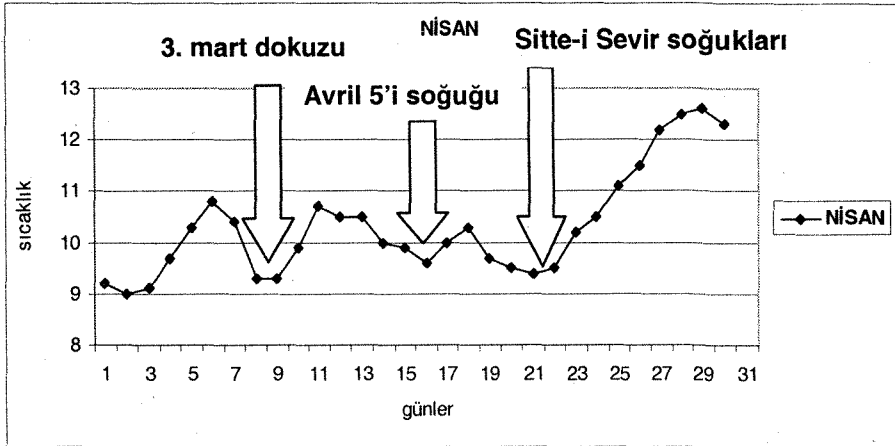
6 nisan tarihinde ortalama sıcaklık yaklaşık 10.6 °C'ye kadar yükselmiştir. Bu tarihle ilgili ilginç bir halk deyişi vardır; "150 yaz belli" tabiri Afyon il merkezinde insanlarla yaptığımız söyleşilerde sıkça duyduğumuz bir tabir olarak karşımıza çıkmaktadır. Kasım 150. günü nisanın 6 sına denk gelmekte ve sıcaklıklar 10 °C nin üzerine çıkmaktadır.

7-9 nisan tarihinde mart 3. dokuzu nedeniyle ortalama sıcaklıklar 9 °C'ye kadar düşmüştür. Daha sonra hava sıcaklıkları artarak ortalama

sıcaklık yaklaşık yeniden 11 °C'ye kadar yükselmiştir. Nisan ayı ortalarında, özellikle 23 nisandan itibaren sıcaklıklardaki artış ivme kazanmaktadır. Nitekim bu durum grafikte net bir şekilde görülmektedir. 16 nisan tarihinde Avri'l'in 5'i soğuşu görölüp ortalama sıcaklık 9,6 °C'ye düşmüştür. Bu tarihten sonra ortalama sıcaklık 10 °C yi geçer (Şekil 7).

19–24 nisan tarihleri arasında Sitte-i Sevir soğukları görölür. Ortalama sıcaklık 9,5 °C civarına düşmüştür. Bu tarihten sonra sıcaklıklar hızla artarak 29 nisan tarihinde yaklaşık 13 °C'ye yükselir.

Şekil 7: Nisan ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

5.7. MAYIS

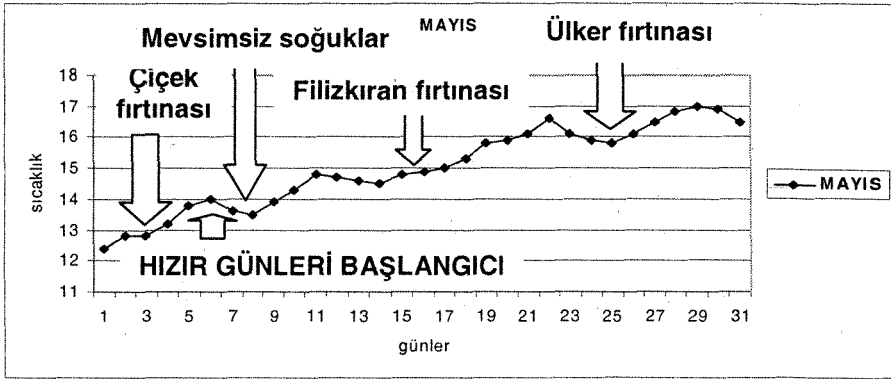
Mayıs ayı, kasım ayında olduğu gibi halk takviminde önemli bir dönüm noktasıdır. Kasım günleri 6 mayısta yerini 186 gün sürecek olan Hızır günlerine bırakır.

3 mayıs tarihinde görülen Çiçek fırtınası soğuk dönemini karakterize ettiğine inanılan kasım günlerinin son sayılı günleridir. Ortalama sıcaklıklar 14 °C civarındadır.

6 mayıs tarihinde Hızır günlerinin başlamasıyla birlikte sıcaklıklarda yükselişler ivme kazanmaya başlar. Bu tarihten sonra artık sıcak dönemin

başladığı söylenebilir. Halk arasında tanımlanan Hızır günleri aslında coğrafi olarak ele alındığında cephesel faaliyetlerin zayıflayıp kuzey enlemlere çekildiği Basra alçak basıncı ile Azor yüksek basınç koşullarının ülkeye yerleşmeye başladığı dönemdir. Hızır günlerinin başında 14 °C civarında seyreden ortalama sıcaklıklar mayıs ayı sonunda 17 °C ye kadar yükselir. 12–28 mayıs tarihleri arasında zaman zaman mevsimsiz soğuklar görülür. Mevsimsiz soğukların içinde 16 mayıs'da Filizkırın fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 15 °C civarındadır. 25 mayıs'ta ise Ülker fırtınası görülür. Bu tarihlerde ortalama sıcaklıklar 16 °C civarındadır (Şekil 8).

Şekil 8: Mayıs ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

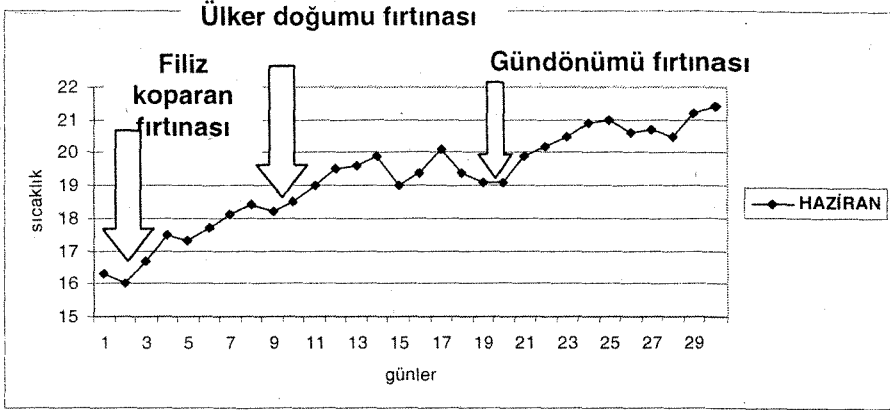

5.8. HAZİRAN AYI HALK TAKVİMİ SICAKLIK İLİŞKİSİ

Haziran, yaz koşullarının ülke genelinde iyiden iyiye hissedilmeye başladığı bir dönemdir. Bu ayın başında (2 haziran) filiz koparan fırtınası yaşanır. Ortalama sıcaklık 16 °C civarındadır. Bu ayda hava sıcaklığı devamlı olarak yükselmektedir. 10 haziran tarihinde Ülker doğumu fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 18,5 °C civarındadır. 22 haziran tarihinde Gündönümü fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 20,2°C'dir (Şekil 9).

Bu ayda devamlı yükselmekte olan sıcaklığı Filiz koparan fırtınası, Ülker doğumu fırtınası ve Gündönümü fırtınasında 1–2 °C kadar düşürmektedir. 30 haziran tarihinde ortalama sıcaklık 21 °C'ye kadar yükselmiştir.

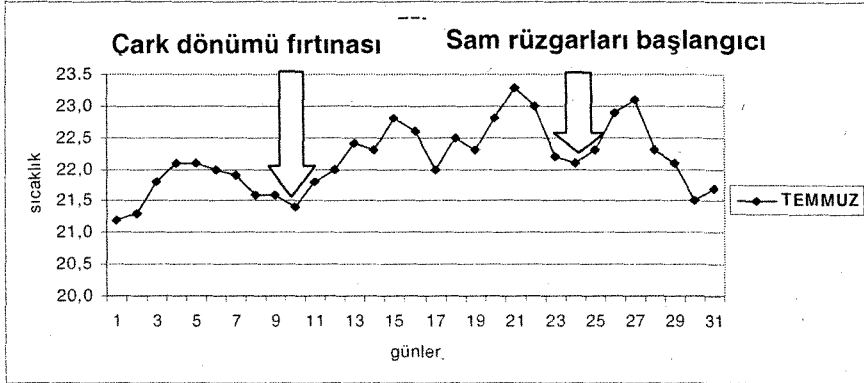
Şekil 9: Haziran ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

5.9. TEMMUZ

Temmuz ayında devamlı yükselmekte olan sıcaklığı 11 temmuz tarihindeki Çark dönümü fırtınası 1 °C civarında düşürür. Özellikle temmuz ayının ortalarından sonra Basra alçak basıncı etki alanını iyice genişleterek Türkiye'nin özellikle güney ve doğu bölgelerini etkisi altına alır. Azor yüksek basınç koşullarının ülke genelinde hakim olması nedeniyle yaz kuraklığı şiddetli bir şekilde hüküm sürmeye başlar. 24 temmuz tarihinde Sam rüzgarları başlar. Günlük ortalama sıcaklıklar 23 °C civarında yüksek en yüksek seviyelerinde seyreder (Şekil 10).

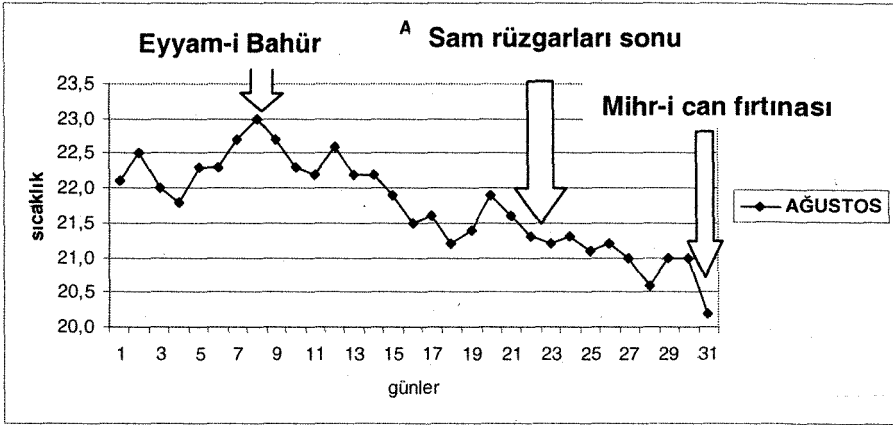
Şekil 10: Temmuz ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

5.10. AĞUSTOS

1-8 ağustos arası sıcaklıklar en yüksek seviyeye çıkar. Bu dönemde ortalama sıcaklık 23 °C'ye kadar yükselmiştir. Sıcaklıkların en yüksek seviyeye çıktığı bu döneme Eyyam-i Bahür ismi verilmektedir. Bu tarihten sonra hava sıcaklıkları artık yavaş yavaş düşüş eğilimine girmektedir. 24 ağustos'ta Sam rüzgarları sona erer. Ortalama sıcaklık 21,5 °C'ye kadar düşmüştür. 31 ağustos'ta Mihr-i Can fırtınası görülür. Ortalama sıcaklıklar 20 °C'ye kadar düşer (Şekil 11).

Şekil 11: Ağustos, ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

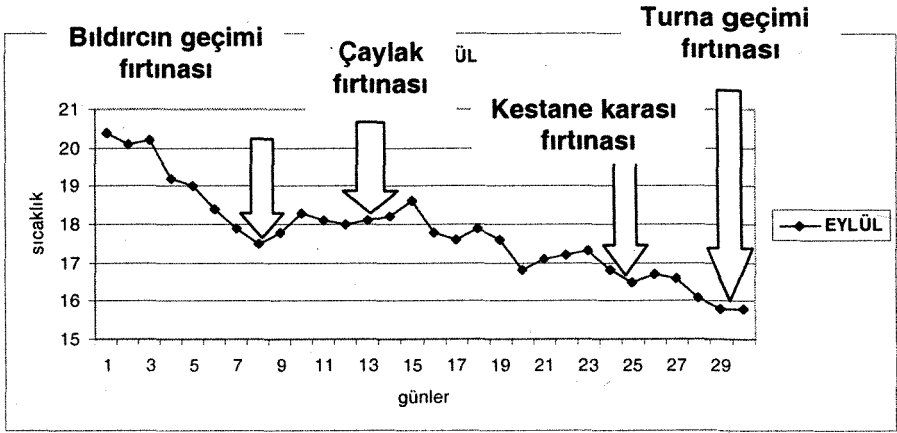
5.11. EYLÜL

Eylül ayında sıcaklıklar genel bir düşüş eğilimindedir. eylül ayının birinci günü 20,5°C olan ortalama sıcaklık eylül ayının son günü 15,8 °C'ye kadar düşmüş olur.

6-9 eylül tarihinde Bildircin geçimi fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 17,5 °C'ye kadar düşer. Bu fırtınanın özelliği bildircin kuşları Rusya'dan Karadeniz'e açılarak Türkiye'nin Karadeniz kıyılarına yorgun bir şekilde ulaştıklarından kıyıda bulunan teknelere ve bazı barınaklara kendilerini atarak avcılarının hedefi olmaktadır. 12 eylül tarihinde Çaylak fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 18 °C civarındadır (Şekil 12).

25 eylül tarihinde Kestane karası fırtınası görülür. Bu fırtına ile birlikte sonbahar mevsimi başlamış sayılmaktadır. Cephesel faaliyetler kestane karası fırtınası ile birlikte sağanak yağmurlarla kendisini gösterir. Bu fırtınayla birlikte kestane ağaçlarında bulunan kestanelerin dikenleri açılarak kestaneler yere dökülür. Bu fırtınayla birlikte ortalama sıcaklık 16,5 °C'ye düşer. Kestane karası fırtınasının hemen ardından görülen (30 eylül) Turna geçimi fırtınası ile Turnalar güneye doğru göç ederler ve göç rotaları üzerinde Afyon bulunmaktadır. Ortalama sıcaklık 15,8 °C'ye kadar düşer.

Şekil 12: Eylül ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

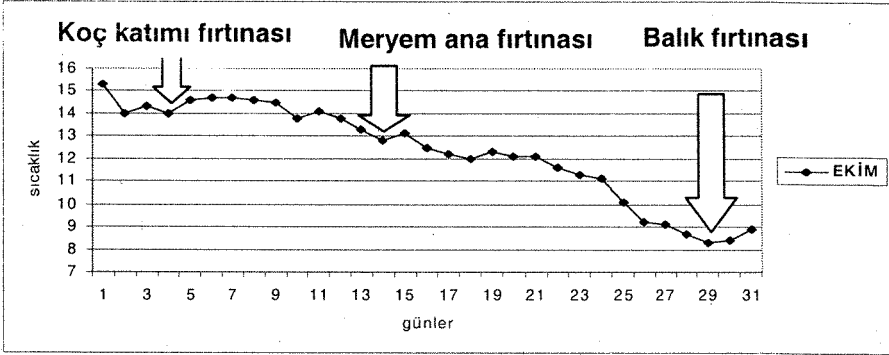

6.12. EKİM AYI HALK TAKVİMİ SICAKLIK İLİŞKİSİ

Ekim ayı ile birlikte cephesel faaliyetler hız kazanmaya başlar ve polar hava kütleleri etki alanlarını güneye indirerek özellikle Türkiye'nin kuzey iç ve doğu bölgelerini etkilemeye başlar. Akdeniz bölgesinin kıyı kesimlerinde ve Ege kıyılarında özellikle güney batı kıyılarda Azor yüksek basınç koşulları etkisini yitirmemiştir. Sıcaklıklar genel olarak bir düşüş eğilimindedir. Ekim ayının birinci günü ortalama sıcaklık 15,3 °C iken ayın son günleri ortalama sıcaklık 8 °C'ye kadar düşmüştür. 5 ekim tarihinde koç katımı fırtınası sırasında ortalama sıcaklık 14,6 °C civarındadır. Ekim ayında Afyon'da kış koşulları başlar. Afyon'a göre oldukça doğuda Iğdır'da kış daha erken geldiği için koç katımı 23 Eylül'dür (Güner ve Şimşek 1998). 15

ekim tarihinde Meryem ana fırtınasında ortalama sıcaklık 13.1 °C dir. 27 ekim tarihinde Balık fırtınası görülür. Ortalama sıcaklık 8 °C'ye kadar düşer. Özellikle balık fırtınası denizciler için büyük bir öneme sahiptir. Bu fırtınayla birlikte Karadeniz de balık sezonu tam anlamıyla başlamaktadır(Şekil 13).

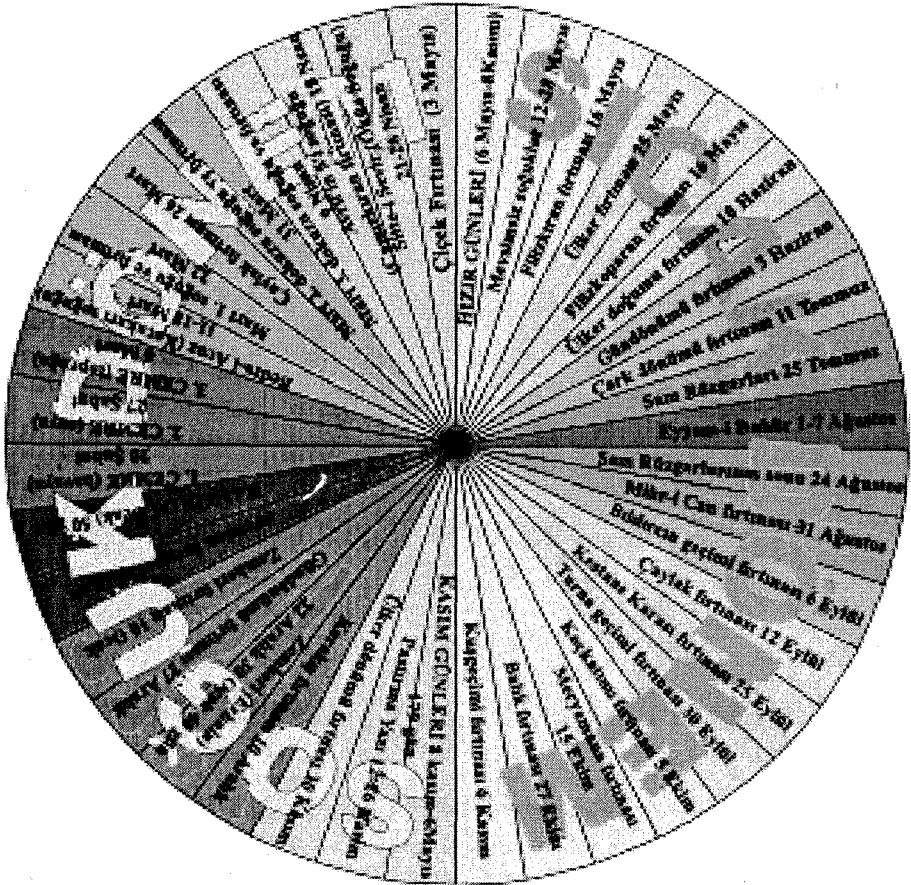
Şekil 13: Ekim ayı günlük ortalama sıcaklık grafiği

6. AFYONKARAHİSAR'DA DOĞAL MEVSİMLER İLE HALK TAKVİMİ

Doğal mevsimlerin belirlenmesinde Koç (1999) tarafından önerilen yöntem Afyon'a uygulandığında tablo 2'deki durum ortaya çıkmaktadır. Halk takvimi çok genel olduğundan günlük değerler ele alınmamıştır.

Şekil 14: Halk takviminde yer alan önemli günler

Tablo 2: Afyonkarahisar’da doğal mevsimler ve etki dönemleri.

Mevsimler	Ay	
	Başlangıç	Bitiş
Çok Şiddetli Kış (ÇŞK)	Aralık	Şubat
Şiddetli Kış (ŞK)	Kasım	Mart
Tipik Kış (TK)	Kasım	Mart
Hafif Kış (HK)	Ekim	Nisan
Bahar Kış (BK)	Eylül	Mayıs
Tipik Bahar (TB)	İlkbahar: Mart Sonbahar: Eylül	İlkbahar: Haziran Sonbahar: Aralık
Bahar Yaz (BY)	İlkbahar: Mayıs Sonbahar: Eylül	İlkbahar: Haziran Sonbahar: Eylül
Tipik Yaz (TY)	Nisan	Ekim
Şiddetli Yaz (ŞY)	Mayıs	Ekim
Çok Şiddetli Yaz (ÇŞY)	Temmuz	Ağustos

Daha önceden de bahsedildiği üzere halk takviminde yıl iki ana döneme ayrılmış olup, soğuk dönem olarak adlandırılan kasım günleri kasım ayında başlayıp mayıs ayına kadar sürmekte, sıcak dönemi temsil eden Hızır günleri ise mayıs ayından kasım ayına kadar sürmektedir. Tablo 2’ye göre doğal mevsimler ile halk takvimi ile arasında bariz bir uyum gözükmektedir. Kış doğal mevsimi tabloda başlangıç olarak kasım ayı olduğu görülmektedir. Kasım ayı aynı zamanda halk takviminde soğuk dönemi temsil eden kasım günlerinin de başladığı bir aydır. Çok şiddetli kış doğal

mevsimi ay olarak ele alındığında aralık ayından şubat ayına kadar sürdüğü görülmektedir ki bu da halk takviminde yılın en şiddetli kışını içine aldığı kabul edilen zemheri dönemi ile uyuşmaktadır. Bahar yaz geçiş dönemi, başlangıç olarak Hızır günleriyle aynı ay olan mayıs ayında başlamaktadır. Aynı şekilde şiddetli yaz alt doğal mevsiminin etki süresi de yılın sıcak dönemini içine alan Hızır günlerinin etki süresiyle çakışmaktadır.

Halk takvimlerinde bir yıllık döngülere bakıldığında en sıcak dönemle en soğuk dönemin, mevsimsiz sıcaklar ile mevsimsiz soğukların tam karşı karşıya gelmesi ile ortaya çıkan simetrik yapı dikkat çekicidir (Şekil 14).

SONUÇ

Batıdan doğuya doğru gidildiğinde halk takvimindeki sayılı gün ve dönemlerin tarihlerinde bir takım farklılıklar olmaktadır. Batıdaki illerimizden olan Afyon'da halk takvimi, hava kütlelerinin batıdan doğuya doğru hareket etmesi nedeniyle normal tarihinden 2-3 gün önce gerçekleşmektedir.

Halk takvimi, iklim tiplerine bağlı olarak farklı yöresel adlandırmalar ve hayati faaliyetlerle ifade edilmektedir. Halk takvimi ile sıcaklık verileri karşılaştırıldığında aralarında genelde bir uyum, ayrıntıda farklılıklar vardır. Halk takvimi, halkın çok uzun yıllara dayalı tecrübe ve gözlemlerine göre tarımsal, ekonomik ve kültürel etkinlikleri gerçekleştirdikleri, böylece yöre iklimine uyum sağladıkları bir fenomendir. Meteorolojik aletsel gözlemler en fazla 100-150 yıla giderken, halk takvimi gözlemleri 1000 yıldan eskiye gitmektedir.

Halk takviminde dikkat çekici diğer bir özellik ise her ayın 20-21-22'si gibi tarihlerde yani burçlara giriş zamanlarında iklimde bir takım farklılıklar olduğu görülmektedir.

Halk takvimlerinde bir yıllık döngülere bakıldığında en sıcak dönemle en soğuk dönemin, mevsimsiz sıcaklar ile mevsimsiz soğukların tam karşı karşıya gelmesi ile ortaya çıkan simetrik yapı dikkat çekicidir.

Afyonkarahisar'da kış doğal mevsimi olarak adlandırılan soğuk dönem kasımdan marta kadar sürmekte, bu süre kasım günleri dönemiyle,

yaz doğal mevsimi olarak adlandırılan sıcak dönem ise mayıstan kasıma kadar sürmekte, bu dönemde hızır günleri dönemi ile uyuşmaktadır. Afyon'da doğal mevsimler ile halk takvimi arasında genel bir benzerlik, ayrıntıda önemli sayılabilecek farklar bulunmaktadır.

KAYNAKÇA

- 2001, *Afyon Kütüğü Cilt 1*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 35, Afyon.
- Ardos, M. 1978 “*Afyon Bölgesinin Jeomorfolojisi*”, İstanbul Üniversitesi, Yayın No:2418, İstanbul, , s.24
- Darkot, B. ve Tuncel, M. 1995, “*Ege Bölgesi Coğrafyası*”, İstanbul Üniversitesi, Yayın No:2565, İstanbul, , s.57
- Erginer, G. 1984, *Uşak Halk Takvimi, Halk Meteorolojisi*. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara
- Ertüre, S. 1977, “Takvimlerimizdeki Klimatolojik Verilerle İstanbul Meteorolojik Gözlem Bulguları Arasındaki İlişki” *İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi S:22* s:163-174
- Güner, İ. ve Şimşek O.1998, Iğdır'da Halk Takvimi ve Meteorolojisi. Türk Coğrafya Dergisi Sayı 33, s:129-139
- Koç, T. 1999, Kuzeybatı Anadolunun Doğal Mevsim Özellikleri. Türk Coğrafya Dergisi Sayı 34, s:527-549
- Koç, T. ve Keskin, N. 2001, “Uzunköprü’de Halk Takvimi ve Sıcaklık İlişkisi” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi S:5* s:1-15
- Nişancı, A. 1989, Orta Karadeniz Bölümünde Mevsimlik Hava Tipleri bakımından Önemli Devreler. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Coğr.Bil.ve Uy.Kol.C.1, S. 1, s:48-69
- Tunçdilek, N., 1967, Isparta Isı Takvimi. İÜ Coğr.Enst.Derg.S.16, s.38-52
- www.kultur.gov.tr